

**ERCIYES ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN
HASTALIKLARI VE DOĞUM ANABİLİM DALININ
AİLE PLANLAMASI ÇALIŞMALARI**

Dr. Melahat E. DÖNMEZ*

Dr. Yusuf ÖZTÜRK**

Dr. Nazmiye ÖZTÜRK***

ÖZET : Aile planlaması amacı ile kliniğimize gelen 766 kadın çalışma kapsamına alındı. Kadınlar yaşları, gebelik sayıları, yaşayan çocukları ve kullandıkları aile planlaması metodları yönünden araştırıldı. Kliniğimize başvuran kadınların % 61.7'sine aile planlaması yöntemi uygulandı.

**FAMILY PLANNING STUDIES IN GYNAECOLOGY AND
OBSTETRICS DEPARTMENT OF ERCIYES UNIVERSITY
MEDICAL FACULTY**

SUMMARY : Seven hundred and sixtysix women applied for family planning were studied. Their age groups, number of pregnancies, number of children and their family planning methods were investigated. Family planning procedures were applied to 61.7 % of the women attending the clinic.

KEY WORDS. family planning

Çağımızda, gerek gelişmekte, gerekse gelişmiş olan ülkeleri uğraştıran belli başlı sorunlardan biri de nüfus artışıdır. Aşırı nüfus artışı, bir yandan dünya kamuoyunun dikkatini çekerken, diğer yandan gelişmekte olan ülkeleri beslenme, barınak sağlama ve yeni çalışma alanları yaratma gibi, yaşamsal önemi olan sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır.

(*) Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(**) Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Öğretim Üyesi.

(***) Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Nüfusun hızla artışının doğurduğu sorunlar özellikle ana ve çocuk sağlığı başta olmak üzere; genel olarak bireyin beslenme, barınak, eğitim, sağlık ve eğlence açısından ele alınabileceği gibi, aile ve ülke ekonomisi açısından da üzerinde önemle durulması gereken bir konudur (5).

Bu nedenle, ülkemizde ve dünyada hızla artan bu nüfus karşısında, genel nüfusun takriben % 22 sini oluşturan üretken çağıdaki 15 - 49 yaş kadın grubuna biz, aile planlaması yöntemlerini benimseterek, uygulama açısından neler yapıyoruz ?

İşte bu soruya cevap aramak üzere 1984 - 1986 yıllarında aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların çeşitli yönlerden değerlendirilmesini amaçladık.

MATERYAL VE METOD : Bu çalışma, retrospektif tanımlayıcı bir araştırma olup, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalının 1 Ocak 1984 - 31 Ağustos 1986 tarihleri arasındaki aile planlaması hizmetlerini kapsamaktadır.

Bu tarihler arasında aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran 15 - 49 yaş grubunu oluşturan 766 kadın, ister Kayseri kentsel ve kırsal yörelerden ve isterse Kayseri dışı yörelerden olsunlar, kullandıkları ve kullanmak istedikleri yöntemler açısından gözden geçirilerek uygun olan yöntemler seçildi, uygulandı. Uygulama yöntemlerinin (hap, RIA, tüp ligasyonu, kürtaj) avantaj ve dezavantajları anlatıldı. Polikliniğimiz defterine kayıt edilen bu kadınlara, komplikasyon olması halinde çekinmeden yine polikliniğimize başvurabilecekleri önerildi.

BULGULAR : Kayseri kentsel, kırsal ve Kayseri dışından olmak üzere polikliniğimize başvuran 766 kadın doğurganlık ölçütleri açısından incelendiğinde, sadece % 1 inin gebe kalmadığı anlaşılmıştır. Ancak gerçekte gebe kalmayanlar 15 - 49 yaş grubunu oluşturan 53 kadından 7 sidir. Öte yandan % 87.4 ünün 1 - 4 arasında ve % 11.6 sının ise 5 ve daha fazla sayıda gebe kaldığı saptanmıştır.

Kadınların yaşayan çocuk sayıları bakımından analizinde % 17.2 sinin çocuk sahibi olmadığı, % 76.3 ünün 1 - 4 arasında ve %

6.5 inin de 5 ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olduğu saptanmıştır.

Bu kadınlar yaş gruplarına göre düşük, ölü doğum ve kürtaj sayıları açısından incelenmiş olup sırasıyla 36 kadın 3 ve daha fazla düşük, 6 kadın 3 ve daha fazla ölü doğum ve 15 kadın da 3 ve daha fazla kürtaj yaptırmışlardır.

Yöntem kullanmak için polikliniğimize başvuran kadınlar Tablo I de görüldüğü üzere yaş guruplarına göre, bize gelmeden önce yöntem kullanma durumları tetkik edildiğinde % 16 sinin etkili, % 22.3 ünün etkisiz, % 61.7 sinin ise hiç yöntem kullanmadığı tesbit edilmiştir. Böylece kliniğimizde % 61.7'lik kısmı aile planlaması açısından eğitildi ve etkili çeşitli türde olan aile planlaması yöntemi uygulandı.

Tablo II incelendiğinde, bunların % 72.6 sına RİA, % 9.9 una hap % 9 una tüp ligasyonu, % 8,5 ine kürtaj uygulandığı görülmektedir.

Tablo III yaşayan çocuk sayılarına göre daha önce kadınların yöntem kullanma durumlarını vermektedir. 4 ve daha az çocuk sahibi olanların % 13 ü etkili, % 19.7 si etkisiz, % 67.3 ü hiç yöntem kullanmayan grubu oluşturmaktadır.

Tablo IV yaşayan çocuk sayılarına göre uygulanan yöntemlerin dağılımını, Tablo V yerleşim yerlerine göre kliniğimize başvurmadan önce kadınların yöntem kullanma durumlarını, Tablo VI ise yerleşim yerlerine göre anabilim dalımızda uygulanan yöntemleri vermektedir.

TARTIŞMA : Türkiye'de aile planlaması hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan en büyük sorunlardan birisi bu hizmetlere daha çok ihtiyaç duyulan bazı kesimlerde bir organizasyonun henüz kurulamamış olmasıdır.

Tüm araştırma ve çalışmalardan anlaşıldığı üzere, dünyayı tehdit eden nüfus artışı Türkiye'de de yüksek boyutlardadır. Bizim olgularımızda da görüldüğü gibi, aile planlamasına kırsal alanda

daha az önem verilmektedir. Okuma yazma bilmeme, geniş aile yapısı, geleneksel kesimde örf ve adetlere bağlılık ve dini etkenler, aile planlamasının gelişmesini engellemektedir. Burada çocuklar yaşlılığın garantisi olarak görüldüğünden kontrasepsiyona gereksinme duyulmamaktadır. Kadınlarımız burada henüz gerçek bir aile planlamasının bilincinde değildir. Ancak istenmeyen gebeliklerden sonra, sonlandırmak için kriminal yöntemlere başvurmaktadır. Aile planlaması yöntemi uygulattırmak amacı ile polikliniğimize başvuran ve çalışma grubunu oluşturan bu kadınların doğurganlık ölçütleri diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (4, 10).

Tablo I, III, V te görüldüğü gibi yöntem kullanma oranı % 38.3 olup, oldukça düşük görülmektedir. Tüm Türkiye genelinde 1978'de bu oran % 50 (9), 1984 te % 61.5 (2) olarak verilmektedir. Türkiye'de yöresel yapılan diğer çalışmalarda yöntem kullananların oranı; % 62 (7,6) % 30 (9), % 17.8 (9), % 69 (2, 12), % 32 (3), % 40 (16), % 50 (8) olarak saptanmıştır. Dünya ülkelerine baktığımızda yöntem kullananların oranı; 1979 da Mexico'da % 39, 1978 de Sudan'da % 5, ABD (Ekvator) da % 40 1974 de Irak'da % 14, Moracco'da % 15, 1982 de ABD'de % 76, 1981 de Japonya'da % 56, 1976 da Bulgaristan'da % 76 1971 de İngiltere ve İtalya'da % 78 1977 de İspanya'da % 51, 1978 de Fransa'da % 79 olarak verilmektedir (15). Türkiye'de yöntem kullananların oranının Dünya istatistiklerindeki rakamlardan çok düşük olmadığını, bizim çalışmalarımızdaki oranın Türkiye genelinden düşük olduğunu görmekteyiz. 1984 Türkiye oranı % 61.5 (2), tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde % 47 (15), gelişmiş ülkelerde % 70, Avrupa ülkelerinde % 71 (15) dir.

Yine aynı tablolar incelendiğinde % 61.7 sinin bize gelmeden önce hiç yöntem kullanmadığı görülmektedir. Yöntem kullanmayanların oranı; Türkiye genelinde % 38.5 (2), yöresel diğer çalışmalarda ise % 9.8 (14) % 26 (16), % 38 (6), % 31 (12) olarak verilmektedir. Çeşitli ülkelerde yöntem kullanmayanların oranları; Sudan'da % 13, Mexico'da % 52, Irak'ta % 38, Lübnan'da % 67 olarak saptanmıştır (15).

Çalışmamızda etkili yöntem kullananların oranı % 16 olarak bulunmuştur. Diğer çalışmalara oranla yöntem kullanma az olduğu gibi, etkili yöntem kullanma çok daha düşük düzeyde görülmektedir (2, 7 - 13).

Aile planlaması amacı ile bize başvuran 5 ve üzerinde çocuğa sahip olan kadınların etkili yöntem kullanma durumu % 33.6 iken, aynı sayıda çocuğa sahip olanların oranı bir çalışmada % 22 olarak verilmektedir (7).

Tablo V ve VI da yerleşim yerlerine göre yöntem kullanma açısından analiz edildiğinde Kayseri kentsel yörede yaşayanların % 75.5 gibi yüksek bir oranda ve yine diğerlerine oranla % 32.5 inin etkili yöntemi kabul ettikleri dikkati çekmektedir. Bazı çalışmalarda, kırsal kesimde etkili yöntem kullanma oranları % 22 (7), % 48 (10), kentsel yörede ise etkili yöntem kullananların oranı % 32 (7) olarak bulunmuştur.

Yöntem kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların yöntem kullanma durumları Tablo II, IV ve VI da incelenirse genellikle etkili yöntemlerden en çok RİA'nın % 72.6 lık bir oranla daha fazla tercih edildiğini, en fazla gebelik riski altında bulunan 29 yaş ve altındaki kadınların RİA'yı kabul ettiklerini, tüp ligasyonunun % 16.8 gibi en yüksek oranla 30 yaş ve üstünde tercih edildiğini görmekteyiz.

Etkili yöntem açısından kentsel, kırsal ve diğer illerden yöntem kullanmak için başvuranlara bakıldığında % 77.4 gibi yüksek bir oranla RİA'yı kabul eden kırsal kesim kadınları gelmektedir. Bunu diğer illerden gelenler ve kentsel kesim izlemektedir.

Biz, tüm uyguladığımız yöntemlerde RİA'yı % 72.6, hapi % 9.9, tüp ligasyonunu % 9, kürtaşı % 8.5 olarak bulduk. Diğer çalışmalarda da RİA'nın en çok kabul edilen yöntem olduğu saptanmıştır (2, 3, 6, 7, 9, 12, 14, 15).

1984'te yapılan bir çalışmada en yaygın olarak kullanılan RİA'nın oranı % 57.6 olarak verilmiştir (2). Hollanda ve Fransa'da bu oran % 13, Çin'de % 50 dir. RİA Çin'de tüm yöntemlerin yarısını, Endonezya ve Tunus'ta 4 te 1 ini oluşturmaktadır (15).

Tüp ligasyonu oranımızı diğer çalışmalardan yüksek bulduk (2, 7, 14). Pakistan'da bu oran % 18, Çin'de % 25, Fransa'da % 5, İngiltere'de % 10, İtalya'da % 1 dir. Gelişmiş ülkelerde 1970 ler-

den sonra gündeme gelen konu tüp ligasyonudur ve oranı % 17 gibi yüksek oranlara çıkmaktadır (ABD ve Avrupa'da) (15). Yer, araç, uzman, yardımcı personel eksikliği ve ücret sorunu nedeniyle kürtajda yeterli sayıya ulaşılamadı. Buna karşılık kısırlaştırma programına aldığımız kadınların buna gönülden katıldıklarını gözledik.

Bu çalışmada hap kullanımı (% 9.9) Türkiye genelinden (% 14.6) düşük olarak bulunmuştur (2).

Kliniğimizin üç yıllık bir aradan sonra yeniden açılış tarihi olan 1 Ocak 1984 ten bu yana aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile bize başvuruların sayısı 766 gibi düşük bir rakamdır. Ancak yine de kendimizi tanıtmaya sürecinde olduğumuz bir devrede bu sayının gittikçe artması bize zamanla istenilen sonuca ulaşabileceğimizi göstermektedir.

Kanımızca istenilen sonuca ulaşabilmek için tüm yörelerde :

1. Herşeyden önce bu programların uygulanması için güçlü, somut bir kararlılık ve örgütlenme gereklidir. Bu örgütlenme içinde aile planlaması hizmetlerini verebilecek nitelikte personel yetiştirilmesine önem ve öncelik verilmelidir. Pratisyen hekimlerin aile planlaması hizmetlerini etkin bir biçimde verebilmeleri için eğitimleri sağlanmalıdır.

2. Televizyon, radyo ve basın aracılığı ile kamuoyunun bu konuda daha fazla aydınlatılması için gereken çaba sarfedilmelidir.

3. Bir ülkenin geleceği olan çocukların ve bunları besleyip büyütecek olan annelerin sağlığı için aile planlaması hizmetlerinin verilmediği yörelere öncelik verilmelidir.

4. Aile planlaması konusunda halkın saygı duyduğu öğretmenler, din adamları ve muhtarlar gibi yerel önderler aile planlaması yönünden eğitilmeli ve hizmetin bunlar aracılığı ile halka iletilmesi sağlanmalıdır.

5. Doğumlar arasındaki mesafe üç yıldan az olmamalı, evlenme yaşı yükseltilmeli, 33 - 35 yaşından sonra doğum yaptırılması-

nın önlenmesine çaba sarfedilerek az sayıda çocuğa sahip olmanın ana ve çocuk sağlığına yararları üzerinde durulmalıdır.

6. Aile planlaması hizmetleri diğer sağlık hizmetleri ile entegre edilmelidir.

7. Aile planlaması hizmetlerinde yalnız yöntem uygulanacak kadınlarla değil, aynı zamanda onların kocaları ve çocukları ile de bu konuda işbirliği yapılmalıdır.

TABLO I : Aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların yaş gruplarına göre yöntem kullanma durumları

Yaş Grubu	YÖNTEM KULLANMA DURUMLARI						Toplam	
	Etkili*		Etkisiz**		Yöntem Kullanmayan***		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
≤29	66	17.2	73	19.1	244	63.7	383	100
30+	56	14.6	98	25.6	229	59.8	383	100
Toplam	122	16.0	171	22.3	473	61.7	766	100

* Vakaların bize gelmeden önce kullandıkları RİA, Hap, Tüp ligasyonu, kaput ve iğne.

** Vakaların bize gelmeden önce kullandıkları geri çekme, ritm, lavaaj, vaginal ovül vs.

*** Hiç yöntem kullanmayanlar

TABLO II : Aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların yaş gruplarına göre yöntem kullanma durumları

Yaş Grubu	YÖNTEM KULLANMA DURUMLARI								Toplam	
	RİA		Hap		Tüp Ligasyonu		Kürtaj		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
≤29	344	78.8	42	9.6	14	3.2	37	8.4	437	100
30+	212	64.4	34	10.3	55	16.8	28	8.5	329	100
Toplam	556	72.6	76	9.9	69	9.0	65	8.5	766	100

TABLO III : Aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların, yaşayan çocuk sayılarına göre yöntem kullanma durumları

Yaşayan Ç. Sayısı	YÖNTEM KULLANMA DURUMLARI							
	Etkili		Etkisiz		Yöntem kullanılmayan		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
≤4	86	13.0	130	19.7	443	67.3	659	100
5+	36	33.6	41	38.3	30	28.1	107	100
Toplam	122	16.0	171	22.3	473	61.7	766	100

TABLO IV : Aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların, yaşayan çocuk sayılarına göre yöntem kullanma durumları

Yaşayan Ç. Sayısı	YÖNTEM KULLANMA DURUMLARI									
	RİA		Hap		Tüp Ligasyonu		Kürtaj		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0	6	32.0	13	68.0	0	0.0	0	0.0	19	100
1-4	492	77.0	58	9.0	65	10.1	25	3.9	640	100
5+	58	54.2	5	4.7	4	3.8	40	37.3	107	100
Toplam	556	72.6	76	9.9	69	9.0	65	8.5	766	100

TABLO V : Aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile kentsel ve kırsal yörelerden, polikliniğimize başvuran kadınların yöntem kullanma durumları

Yerleşim Yerleri	YÖNTEM KULLANMA DURUMU							
	Etkili		Etkisiz		Yöntem Kullanmayan		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kentsel	65	32.5	86	43.0	49	24.5	200	100
Kırsal	17	5.0	26	7.7	298	87.3	341	100
Diğerleri*	40	17.8	59	26.2	126	56.0	225	100
Toplam	122	16.0	171	22.3	473	61.7	766	100

* Diğer illerden gelenler (Niğde, Malatya, K. Maraş, Kırşehir, Nevşehir vs.)

TABLO VI : Aile planlaması yöntemi kullanmak amacı ile polikliniğimize başvuran kadınların, yerleşim yerlerine göre yöntem kullanma durumları

Yerleşim Yerleri	YÖNTEM KULLANMA DURUMLARI									
	RİA		Hap		Tüp Ligasyonu		Kürtaj		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kentsel	250	69.8	26	7.3	36	10.1	46	12.8	358	100
Kırsal	120	77.4	20	12.9	9	5.8	6	3.9	155	100
Diğerleri*	186	73.5	30	11.9	24	9.5	13	5.1	253	100
Toplam	556	72.6	76	9.9	69	9.0	65	8.5	766	100

* Diğer illerden gelenler (Niğde, Malatya, K. Maraş, Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, vs.)

K A Y N A K L A R

1. Akın A : Gelişmekte olan ülkelerde abortus komplikasyonları. 5. Ulusal Obstetrik ve Jinekoloji Kongresi Kitabı. Ankara 1984, ss 435-450.
2. Akın A : Türkiye'de kontraseptif yöntem olarak isteğe bağlı cerrahi sterilizasyon. Aile planlaması, Ankara Jinekoloji Derneği yayını Ankara 1986, ss 128-27.
3. Çanga Ş, İlgez N : Aile planlamasında antikonsepsiyonel metodların kullanılması. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi yayını, Ankara 1980, ss 7-54.
4. Durmuş Z : Düşük sorunları. Dünya nüfus yılı TAPD Seminer Notları, Ankara 1974, ss 131-9.
5. Fişek NH : Dünyada ve Türkiye'de nüfus sorunu. (Mimograf) Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Ankara, 1982, ss 1-17.
6. Fişek NH : Türkiye'de aile planlaması programı stratejisi. Toplum ve Hekim. Türk Tabipler Birliği Yayın Organı 41 : 37-40, 1986.
7. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Yayını. Nüfus, aile, sağlık Semih Ofset Matbaacılık, Ankara 1986, ss. 16-30.
8. Özcan U : Tubal Ligasyon ve sonuçları. Aile planlaması. Ankara Jinekoloji Derneği Yayını. Ankara 1986, ss. 144-45.

9. Özgür S : Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde 15-44 yaş grubu evlenmiş kadınların aile planlaması konusundaki bilgi, tutum ve uygulamaları. Nüfus Bilim Dergisi 7 : 95 -114, 1985.
10. Öztürk Y : Organize sağlık hizmetleri ve aile planlaması. Sağlık Dergisi 59 : 27 -9, 1985.
11. Öztürk Y : Kırsal bölgelerde aile planlaması hizmetlerinde öğretmen ve imamın rolü. (Doçentlik tezi), Ankara 1982.
12. Öztürk Y : Çubuk Sağlık eğitim ve araştırma bölgesi 1977 -1983 yılları çalışmalarının değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı yayını, Ankara 1985, ss 81 -82.
13. S.S.Y.B. Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Aile Planlaması Ders Kitabı, Ankara 1984, ss 1 -84.
14. Tezcan S, Bulut A, Özcebe H, ve ark. : İki sağlık ocağında uygulanan RİA'ların bir yıllık kullanım durumu. Aile Planlaması, Ankara Jinekoloji Derneği yayını. Ankara 1986, ss. 66 -72.
15. United Nations Publication. Recent Levels and Trends of contraceptive use as assessed in 1983. New York 1984, pp 14 -112.
16. Yılmaz H, Bilgin O, Demirel H, Abdullah M : İzmir yöresinde istenmeyen gebelikler ve sebepleri. Aile Planlaması. Ankara Jinekoloji Derneği Yayını, Ankara 1986, ss 36 -40.